

**ПРАГМАТИЧНІ ІНТЕНЦІЇ МОВЦЯ У СЕМАТИЧНІЙ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ВТОРИННИХ НОМІНАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ
Й НІМЕЦЬКОМУ СЛЕНГУ**

У статті досліджується вплив прагматичних інтенцій мовця на процес семантичної трансформації сленгових вторинних номінацій соматизмів в українській та німецькій мовах. Визначається характер суб'єктивної оцінки сленгу.

Ключові слова: вторинна номінація, сленг, суб'єктивна оцінка, соматизм.

Відображення навколишньої дійсності в людській свідомості ґрунтується як на логічному, так і на емоційному її сприйнятті. Перешкодою на шляху до об'єктивності віддзеркалення навколишнього світу постає суб'єктивний фактор, адже сприйняття відбувається через призму особистісних почуттів, емоцій, індивідуальної системи цінностей, досвіду та ін. Тому вираження цього процесу за допомогою мовних знаків призводить до порушення усталених мовних норм, оскільки наявні в ній засоби для висловлення думки не завжди задовольняють мовця, і він вдається до створення нових чи переосмислення вже існуючих. Саме вторинна номінація (далі – ВН) відображає суперечливість вражень, відчуттів і почуттів, призводить до сполучення несумісних, а часто й зовсім протилежних з погляду норми понять. Окрім того, коли предметом уваги є акт мовлення, де й виникають сленгові ВН, не слід забувати й мету висловлювання, інтенцію автора та ставлення його до адресата й об'єкта спілкування.

Тож предметом цієї розвідки є прагматичні інтенції мовця у семантичному перетворенні вторинних номінацій в українській та німецькій мовах на матеріалі сленгових соматизмів. Метою цієї розвідки є аналіз ролі суб'єктивного фактора семантичних трансформацій у сленгу та його впливу на напрям переосмислення слова.

У процесі комунікації мовцю властиво не лише передавати інформацію, але й оцінювати її, особливо це стосується сленгу, оскільки оцінка – основне його завдання. Сленгу властива експресія, тобто тенденція до вираження особистості в мовленні. Незалежно від свого бажання суб'єкт мовлення виражає себе у своїх ословлених думках. Установка суб'єкта спілкування визначає насамперед вибір асоціативних зв'язків, що актуалізуються в цій ситуації. У сленгу сповна реалізуються експресивна й емотивна функції мови, а інформаційна функція відходить на другий план. Дія суб'єктивного фактора у творенні сленгових ВН спричинена власне основними функціями сленгу, серед яких вираження протесту, відмежування, експлікація емоцій тощо.

Сленг виступає однією із форм вираження протесту засобами мови. Особливо це стосується молодіжного середовища як основного джерела формування сленгу та найбільшої сфери його вживання, що виражає заперечення наявних суспільних норм і правил, відхід від традиційного бачення предметів. Прагнення до вираження протесту зумовлює наступну функцію сленгу – відмежування. Поділ осіб на «своїх»

і «чужих», а також прагнення повідомити «своїм» про власну належність до групи спонукають також до творення «своєї» мови. Через використання сленгу мовець відчуває свою ідентичність з відповідною соціально-культурною спільнотою.

Самовираження через мовну творчість є ще однією функцією сленгу, що ґрунтується на несприйнятті усталених штампів і трендів. Використовуючи сленг, мовець тим самим прагне до автентичності мови, яка б «пасувала» до особистості, її позиції та відповідала її системі цінностей. У неформальних ситуаціях мовець намагається заповнити прогалини в загальномовному лексиконі через нові сленгові утворення. Наступна функція сленгу – вираження емоцій за допомогою мовних засобів. Лаконічні й експресивні сленгізми якнайкраще відображають емоційні стани та переживання мовців. Сленг розглядаємо як ефективний засіб психологічної «розрядки». Через використання сленгізмів можна знизити значущість тих явищ, що викликають сильні негативні емоції, подолати страх, відчуття тривоги тощо [9, с. 8].

Невідповідність форми та змісту, відсутність збігу між предметною, понятійною і власне знаковою характеристиками висловлювання й вихід за межі усталеної норми спричиняють ефект комічного. Це явище в сленгу – не стилістичний прийом, а скоріше спосіб мислення, своєрідний аналітичний підхід до дійсності. Наприклад:

Ta no його сливі видно, як він п'є [3, с. 107].

Der hat aber auch 'ne Erdbeernase [10].

Великий червонуватий або навіть синюватого кольору ніс, шкіра якого має великі пори, як результат вживання надмірної кількості алкоголю, є предметом висміювання в наведених прикладах. Негативне ставлення мовця еспікується через використання сленгової ВН *слива* та *die Erdbeere*.

Соматизм *ніс* – «1. Орган нюху у вигляді виступу над ротом із дихальними шляхами на обличчі людини, морді тварини» [3], *die Nase* – «in der Mitte des Gesichts gelegenes, beim Menschen charakteristisch hervorspringendes Organ, das zum Atmen und zum Riechen dient» [Du IV, с. 1861] (*орган дихання та нюху людини з характерним виступом, що розміщений в середній частині обличчя*) отримує в сленгу української й німецької мов відповідні ВН: *слива* – «1. Садове і лісове плодове дерево або кущ із соковитими плодами переважно фіолетового або жовтого кольору з великою довгастою кісточкою. 2. Плід цього дерева або куща. « [5] та *die Erdbeere* (полуниця) – «1. bot.: eine Pflanze mit weißen Blüten und roten Früchten. 2. die süß schmeckende Frucht der Erdbeere» [Du II, с. 722] (*1. бот. Рослина з білими квітами та червоними ягодами. 2. Солодкий плід цієї рослини*). Хоча визначення тлумачного словника не містять спільних семантичних показників у відповідних первинних і вторинних номінаціях, проте завдяки енциклопедичним знанням про позначувані лексемами денотати можна з'ясувати, що форма й колір стали основою асоціативних кореляцій між цими мовними одиницями. Отже, мережа асоціативних відношень, що постійно урізноманітнюється у зв'язку зі збагаченням мислення новими якістьми й поняттями, визначає семантичну трансформацію слів у мовленні [6, с. 135].

Актуалізація асоціативних кореляцій у контексті значною мірою зумовлена суб'єктивним фактором. Індивідуальний досвід мовця, його інтенції, суб'єктивна оцінка номінованої реальності можуть призводити до появи суто особистісних асоціацій, іноді не зрозумілих навіть для інших носіїв мови. Для їхнього розшифрування

необхідне звернення до психічних процесів автора. Семантичне перетворення слова відбувається спочатку в індивідуальному мовленні, а з часом може закріплюватися чи не закріплюватися в узусі. У результаті «в житті слова відбувається постійна суперечність між загальним і одиничним, між його значенням, відомим усьому мовному колективу, і змістом вживання, який зберігає загальновідоме значення» [2, с. 12].

У процесі номінування суб'єктом імпліцитно чи експліцитно виражається його оцінна модальність, що пов'язана не лише зі ставленням до об'єктів номінації, але також з вибором мовних засобів, тобто використанням наявних у мові чи їх вживанням у функції нового імені. Виділяють раціональну та емотивну оцінки. Раціональна оцінка являє собою процес зіставлення об'єкта номінації з будь-яким еталоном чи стандартом, позначення або окремих його рис чи властивостей за категоріями «добре» / «погано». Емотивна ж ґрунтується на емоціях і почуттях у спектрі «схвалення» / «несхвалення», викликаних властивостями позначуваного, які можуть бути не лише реальними, а й наслідком творчого мислення, уяви, асоціацій суб'єкта [4, с. 33]. Однак на практиці розмежування розумової й емотивної оцінок видається складним процесом. Емотивна оцінка ніби накладається на раціональну, в результаті чого з'являється не просто опис почуття, але й спонукання відчутти відповідне почуття-ставлення до позначуваного. Нашарування емотивної оцінки на раціональну відбувається внаслідок виникнення такого емоційного стимулу, як асоціативно-образне забарвлення. Саме така оцінка притаманна сленговим ВН.

Найчастіше сленгові ВН мають негативне оцінне забарвлення. Предметом вторинних номінацій на позначення частин тіла здебільшого стають вади людського тіла та негативна їхня оцінка суб'єктом мовлення. Наприклад:

*І не нада тут своїм **рилом** торгувати, місце занімати* [1, с. 174].

За тлумачним словником, *рило* – «1. Видовжена вперед передня частина голови деяких тварин. // *перен., розм.* Видовжена передня частина чого-небудь узагалі» [5] у сленгу вживається на позначення обличчя людини. Пор.: *рило* – «2. вульг. Обличчя людини. // Уживається як лайлива назва людини» [5]. Причому помітка *вульгарне* вказує на негативне оцінне забарвлення. Оцінка зі знаком «–» характерна для більшості СВН, де мотивуючою сферою є назви тварин чи частин їхнього тіла. Пор.: укр.: обличчя ← *морда*; рот ← *паща*; груди ← *дойки*, *вим'я*; живіт ← *курдюк*, *кендюх*; руки ← *клешні*, *лапи*; ноги ← *лапи*, *копита*, *клешні*, *пациці*; нім.: *der Busen* ← *das Euter*, *die Mückenstiche*, *die Igelschnauze*; *der Bauch* ← *der Waschbär*, *der Wanst*, *die Wampe*; *die Hände* ← *die Schwanzflossen*, *die Gichtkrallen*; *die Beine* ← *die Flossen* та ін.

У німецькому сленгу є ВН обличчя людини із захворюванням шкіри – акне: *das Testgelände*, *der Korallenriff*, *die Aknefarm*:

Dein Face sieht aus wie 'ne Aknefarm! [10].

Лексема *die (Akne)farm* (досл. ферма, де розводять акне) – «*größerer Betrieb, in dem die Geflügel oder Pelztiere gehalten, gezüchtet werden*» [Du II, с. 800] (*велике підприємство, де тримають та вирощують птицю чи хутрових тварин*), *die Akne* – «*mit Knötchen- und Pustenbildung einhergehende Erkrankung der Talgdrüsen; Hautausschlag*» [Du I, с. 96] (*захворювання сальних залоз утворенням папул і пустул; шкіряний висип*) використовується для вторинного номінування соматизму

das Gesicht (обличчя) – «1. Vorderseite des menschlichen Kopfes vom Kinn bis zum Haaransatz» [Du III, с. 1017] (*1. Передня частина голови людини від підборіддя до волоссяного покриву*), завдяки чому реципієнт сприймає інформацію не тільки про те, що шкіра має захворювання, але й підкреслюється ступінь захворювання (семантичні показники *велике підприємство*) та негативна оцінка мовця через те, що захворювання не лікується (семантичні показники *тримають і вирощують*).

Однак не лише вади людського тіла, захворювання, непривабливі риси обличчя чи форми тіла, що викликають відразу й антипатію, набувають вторинних номінацій у сленгу обох мов. Безперечно, сленговим ВН властиве критичне сприйняття позначуваного, та об'єктом номінації можуть стати цілком «нейтральні» явища чи предмети, а експресивно-оцінне забарвлення накладається на них вже безпосередньо в мовленнєвій ситуації залежно від інтенції мовця. Так, соматизм *горло* – «1. Передня частина шиї, всередині якої знаходиться початок стравоходу і дихальних шляхів. // Хрящовий канал, який є початком стравоходу і дихальних шляхів» [5] та *der Hals* – «(beim Menschen und bestimmten Wirbeltieren) Körperteil, der Rumpf und Kopf miteinander verbindet und besonders die Bewegung des Kopfes ermöglicht» [Du III, с. 1128] (*частина тіла людини та деяких хребетних тварин, яка поєднує голову з тулубом та уможливорює її рух*) мають сленгові ВН відповідно *труби* та *die Brotrutsche* (жолоб):

Він поліз до кишені і раптом викинув білий прапор. У вигляді носовичка. Прочистив труби верхніх дихальних шляхів і капітулював [7, с. 81].

Комічний ефект у наведеному уривку досягається автором завдяки актуалізації в одній мовленнєвій ситуації одразу кількох значень лексеми *труба*, що спочатку сприймається як назва пристрою, тобто наголошується на першому значенні – «1. Довгий порожнистий предмет або пристрій, звичайно кільцевого перерізу, призначений для переміщення рідини, пари, газу і т. ін.» [5], що підтверджується також сполученням з дієсловом *прочистити*. Однак потім лексема *труби* сприймається як вторинна номінація органів дихання в організмі людини.

Wenn mich der Sack noch mal nervt, drehe ich ihm seine Brotrutsche um 180° [10].

Для більш яскравого вираження погрози та відповідно негативного ставлення мовцем використовується сленгові ВН *горла die (Brot)rutsche* (жолоб) – «einer Rutschbahn ähnliche schiefe Ebene, auf der man etwas rutschend befördern kann» [Du V, с. 2200] (*подібна до гірського спуску похила площина, по якій можна щось спускати*).

Оцінне забарвлення сленгових ВН на позначення частин тіла людини може бути й позитивним. Так, наприклад:

Die Nadine hat aber echt schöne Glocken! [10].

Ey, die Lara Croft hat ja voll die monstergroßen geilen Betontitten! [10].

Таким чином, при вторинному номінуванні у сленгу маємо справу із суб'єктом – автором, мовцем. У творі (у широкому розумінні слова) можна розгледіти його особистість, світоглядні орієнтири, переконання, відчуті емоції та зрозуміти ставлення до позначуваного. Експресивна функція мови реалізується лише в процесі творчості суб'єкта, тож, досліджуючи семантичне переосмислення слова в сленговому контексті, у першу чергу слід визначати прагматичні інтенції мовця. Се-

мантична трансформація слова відбувається у свідомості окремого індивіда, тому неодмінно залежить від суб'єктивної оцінки (інтелектуальної й емотивної), несе в собі емоційне навантаження. ВН слугує для реалізації основних функцій сленгу: самовираження, ідентифікації, емоційності, репрезентації протесту та створення мовленнєвої гри. Сленгова ВН соматизмів є одним із засобів експлікації критики та суб'єктивної оцінки мовцем частин тіла людини у формі іронічних висловлювань, глузливих зауважень, анекдотів.

Література

1. Андрухович Ю. І. Рекреації : [романи] / Ю. І. Андрухович. – К. : Час, 1997. – 287 с. – (Першотвір).
2. Манакін В. М. Фактори семантичних перетворень слів у мовленні / В. М. Манакін // Мовознавство. – 1988. – № 6. – С. 11–18.
3. Словник сучасного українського сленгу / [укл. Т. Кондратюк]. – Харків : Фолюс, 2006. – 349 с.
4. Телия В. Н. О различии рациональной и эмотивной (эмоциональной) оценки / В. Н. Телия // Функциональная семантика : оценка, экспрессивность, модальность. In: *memoriam* Е. М. Вольф : [сб. науч. тр.] / РАН ; Институт языкознания / Н. Д. Арутюнова (авт. предисл.), И. И. Чельшева (авт. предисл.). – М., 1996. – С. 31–38.
5. Тлумачний словник української мови онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slovnuk.net>
6. Чабаненко В. А. Асоціація як універсальний чинник мовного розвитку / В. А. Чабаненко // Мовознавство. – 2005. – № 3–4. – С. 132–137
7. Чорногуз О. «Аристократ» з Вапнярки : [сатиричний роман] / Олег Чорногуз // Чорногуз О. Твори у двох томах. – Т. 2. – К. : Дніпро, 1986. – 782 с. – (Першотвір).
8. Du – Duden «Das große Wörterbuch der deutschen Sprache» in 6 Bd. – Mannheim. – Wien. – Zürich : Bibliographisches Institut, 1976–1981.
9. Ehmann H. Endgeil. Das voll korrekte Lexikon der Jugendsprache / Hermann Ehmann. – München : Verlag C. H. Beck, 2005. – 178 S.
10. Sammlung von Gossenslang, Umgangssprache und Sprichwörtern der deutschen Sprache – Online Publikation : <http://www.mundmische.de>.

Rusanovska T. V. The Pragmatic speaker's intentions in the semantic transformation of the secondary nominations in slang of Ukrainian and German

In the article the influence of Pragmatic speaker's intentions on the semantic transformation of the secondary nominations in slang of Ukrainian and German is researched. The character of subjective evaluation in the slang is determined.

Keywords: secondary nomination, slang, subjective evaluation, somatism.

Русановская Т. В. Прагматические интенции говорящего в семантической трансформации вторичных номинаций в украинском и немецком сленге

В статье исследуется влияние прагматических интенций говорящего на процесс семантической трансформации сленговых вторичных номинаций соматизмов в украинском и немецком языках. Определяется характер субъективной оценки в сленге.

Ключевые слова: вторичная номинация, сленг, субъективная оценка, соматизм.